

Masz prawo:

praktyczny poradnik dla osób zatrzymanych, podejrzanych/oskarżonych, tymczasowo aresztowanych

Czynności podejmowane przez organy prowadzące postępowanie karne, mogą wywoływać dyskomfort u osób, które formalnie zostaną zaangażowane w to postępowanie. Takie „zaangażowanie” może nastąpić na wiele różnych sposobów, z punktu widzenia obywatela mniej lub bardziej stresujących. Z jednej strony może to być swobodna i przyjazna rozmowa policjanta z osobą, która jest potencjalnym świadkiem zdarzenia (co nie oznacza, że osoba taka w przyszłości nie pojawi się w zainteresowaniu organów procesowych jako potencjalny podejrzany), z drugiej strony – może to być najbardziej stresujący sposób dostania się w obręb zainteresowania organów procesowych, to jest zatrzymanie osoby, co do której organ procesowy podejrzewa, iż może być sprawcą przestępstwa. Najważniejszą zasadą, której powinna się trzymać osoba, wobec której organy procesowe dokonują jakichkolwiek czynności jest: opanować stres i zmusić się do racjonalnego myślenia.

W związku z zaangażowaniem w proces karny, po stronie obywatela pojawia się szereg uprawnień, zaś po stronie organów procesowych pojawiają się odpowiadające im obowiązki.

Przede wszystkim profesjonalna pomoc (adwokat lub radca prawny)

Skupimy się na praktycznych aspektach egzekwowania od organów procesowych uprawnień przysługujących osobom, które potencjalnie mogą stać się osobami oskarżonymi o przestępstwo. Pozornie wydawać się może, że będzie tu chodziło wyłącznie o uprawnienia osób zatrzymanych, podejrzanych (oskarżonych), tymczasowo aresztowanych itp., ale zwrócić należy też uwagę, że czynność przesłuchania w charakterze świadka, może być (i w praktyce często bywa), podjęta przez śledczych próbą, pozyskania dowodów przeciwko osobie, którą przesłuchuje się właśnie w charakterze świadka. Oczywiście nie sposób omówić wszystkich uprawnień przysługujących zatrzymanym, podejrzany (oskarżonym), świadkom. Waga poszczególnych uprawnień i ich wpływ na bieg procesu są różne (w osobnej zakładce znajdują się urzędowe – ustanowione w formie rozporządzenia Ministra

Sprawiedliwości wzory pouczeń dla osób podejrzanych, tymczasowo aresztowanych, zatrzymanych, oskarżonych i świadków). Najistotniejsza wstępna uwaga jest taka, aby mieć na względzie przede wszystkim te uprawnienia procesowe, które wiążą się z możliwością wstąpienia do procesu karnego profesjonalisty, reprezentującego interes zatrzymanego, podejrzanego (oskarżonego) czy też świadka. Wtedy bowiem istnieje gwarancja, że profesjonalista wyegzekwuje od organów procesowych przestrzeganie wszystkich innych uprawnień swojego klienta.

1. Uprawnienia zatrzymanego

Mam prawo wiedzieć o swoich prawach i o przyczynie zatrzymania

Podstawowym obowiązkiem organu dokonującego zatrzymania jest natychmiastowe poinformowanie zatrzymanego o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach. W praktyce następuje to poprzez wręczenie pisemnego pouczenia o przysługujących zatrzymanemu uprawnieniach.

Zjawiskiem bezprawnym, aczkolwiek sporadycznie spotykanym, jest brak pouczenia zatrzymanego o jego uprawnieniach (np. poprzez przedstawienie do podpisania zatrzymanemu potwierdzenia o otrzymaniu pouczenia i równocześnie niewręczenie zatrzymanemu egzemplarza pouczenia przeznaczonego dla zatrzymanego). W takiej sytuacji zatrzymany, o ile jest świadomy opisywanego tu uprawnienia, powinien żądać pouczenia go o jego uprawnieniach – wręczenia mu egzemplarza pouczenia. Zatrzymany powinien wpisać do protokołu zatrzymania uwagi związane z nieprawidłowościami w zakresie pouczenia. W przypadku zastrzeżeń ze strony funkcjonariuszy, co do czynienia wpisów w protokole zatrzymania (np. „to policjant spisuje protokół a nie zatrzymany”, „protokół to nie miejsce na notatki zatrzymanego”, itp.) należy domagać się udziału adwokata w czynności, nie wyjaśniać, nie podpisywać protokołu do czasu przybycia adwokata.

W przypadku przekazania pisemnego pouczenia należy spokojnie zapoznać się z jego treścią (zgodnie z zasadą „opanuj stres i zmusz się do myślenia”). W przypadku pospieszania ze strony zatrzymujących, należy domagać się odpowiedniego czasu na przeczytanie uprawnień, np. zwracając się do funkcjonariuszy słowami „chcę skorzystać z moich uprawnień”, „mam do tego prawo”.

Zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania (powinna być jasno sformułowana w protokole zatrzymania). Jeżeli takiej informacji nie ma, to należy się jej domagać (zachowując opanowanie i umiar), nieprawidłowości i zastrzeżenia w tym zakresie wpisać koniecznie do protokołu zatrzymania.

Należy pamiętać, że czas zatrzymania nie może przekroczyć 48 godzin (dlatego w protokole zatrzymania musi być odnotowana godzina i minuta zatrzymania, co przed podpisaniem protokołu należy skontrolować). Faktycznie ten czas może ulec wydłużeniu o dalsze 24 godziny, jeśli tylko w ciągu 48 godzin zatrzymany zostanie przekazany do dyspozycji sądu wraz z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania (sąd bowiem ma kolejne 24 godziny na rozpoznanie wniosku prokuratora). Przekazanie do dyspozycji sądu nie oznacza natychmiastowej zmiany miejsca pobytu zatrzymanego. Przekazanie oznacza w praktyce złożenie w sądzie pisma prokuratora informującego, iż od tej chwili prokurator przekazuje zatrzymanego do dyspozycji sądu. W ciągu 24 godzin od przekazania, sąd przystępuje do rozpoznania wniosku o tymczasowe aresztowanie, co oznacza, że w tym czasie zatrzymany zostanie doprowadzony na posiedzenie sądu.

Do protokołu i poza protokołem należy mówić raczej mniej niż więcej. W zasadzie nie należy składać oświadczeń i wyjaśnień bez obecności adwokata

Należy podkreślić, że zatrzymanie jest wyjątkowo istotnym momentem procesu karnego, prokurator w pewnym sensie odsłania karty i daje wyraźny sygnał osobie zatrzymanej, że zamierza prowadzić proces właśnie przeciwko tej konkretnej osobie.

Nierzadko w czasie zatrzymania dochodzi do nieodwracalnych zdarzeń procesowych, które rzutują na przebieg i wynik całego procesu.

Dlatego nawet w przypadku wiary w dewizę „prawda obroni się sama”, należy mieć świadomość, że sytuacja procesu karnego jest specyficzna. Zasadą powinno być więc, aby wypowiadać się ostrożnie i w sposób wcześniej przemyślany. Lepiej powiedzieć za mało niż za dużo. Powinniśmy uważać na to, co mówimy i to nie tylko w trakcie przesłuchania do protokołu, ale także podczas „swobodnych” rozmów z funkcjonariuszami. Ta zasada dotyczy też oświadczenia, które zatrzymany może złożyć do protokołu zatrzymania i oczywiście wyjaśnień składanych po przedstawieniu zarzutu.

Należy stale pamiętać, że nikt nie ma obowiązku sam się obciążać, a tym bardziej dostarczać dowodów na swoją niekorzyść. Nie należy ulegać sugestiom funkcjonariuszy, że milczenie samo w sobie jest podejrzane, że domaganie się udziału adwokata w czynnościach jest podejrzane, że takie zachowanie tylko niepotrzebnie przedłuży zatrzymanie.

Zachowanie się zatrzymanego w trakcie wykonywanych czynności i dostarczone przez niego informacje mają newralgiczne znaczenie dla całego procesu.

Mam prawo do kontaktu z adwokatem

Już na tym etapie procesu (podczas zatrzymania) dobrze jest mieć po swojej stronie osobę, która ma profesjonalną wiedzę na temat procesu karnego. Jeżeli nawet chcemy złożyć obszerne wyjaśnienia, lepiej poczekać na adwokata. Co do zasady **bez obecności adwokata lepiej jest w żadnej formie nie odnosić się do podanych przyczyn zatrzymania, nie składać wyjaśnień, nie udzielać na ten temat nieformalnych nawet (nieprotokołowanych) informacji**. Pochopność i działanie pod wpływem chwili (stresu) może mieć swoje konsekwencje.

Dlatego zatrzymany powinien wyegzekwować swoje prawo do skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego. Powinien w myśl zasady: zachowaj spokój i myśl rozsądnie, bez klótni, ale stanowczo domagać się respektowania praw zatrzymanego: „chcę spotkania z adwokatem, mam do tego prawo”.

W przypadku technicznego problemu (np. zatrzymany nie zna żadnego adwokata, nie zna nr telefonu itp.) należy domagać się zawiadomienia adwokata dyżurującego, należy także wykorzystać uprawnienie do żądania zawiadomienia o zatrzymaniu osoby najbliższej (osoba taka najczęściej zaniepokojona zatrzymaniem zwróci się o profesjonalną pomoc do adwokata lub radcy prawnego).

Przepis mówiący o prawie zatrzymanego do kontaktu z adwokatem stanowi: „należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednią z nimi rozmowę”.

Absolutnie nie należy ulegać sugestiom funkcjonariuszy, że korzystanie z pomocy adwokata jest podejrzane i może zaszkodzić zatrzymanemu albo doprowadzić do przedłużenia zatrzymania.

Zatrzymany powinien wpisać do protokołu zatrzymania, że domaga się spotkania z adwokatem, że domaga się osobistej z nim rozmowy natychmiast.

Kontakt z adwokatem powinien nastąpić niezwłocznie w formie bezpośredniej rozmowy

W przepisie przewidującym uprawnienie do kontaktu z adwokatem, zwracają uwagę dwa fragmenty: odnoszący się do terminu kontaktu zwrot „niezwłocznie” oraz odnoszące się do technicznego wykonania czynności kontaktu zwroty: „w dostępnej formie” oraz „bezpośrednią z nim rozmowę”.

Niezwłocznie oznacza, iż ponad spotkanie z adwokatem nie można przedkładać żadnych innych niecierpiących zwłoki czynności. Każda czynność, która może być przełożona na czas po spotkaniu z adwokatem, powinna być przez funkcjonariuszy odłożona lub nawet przerwana. Wydaje się, że uzasadnieniem dla wstrzymania kontaktu zatrzymanego z adwokatem mogłyby być tylko takie okoliczności, jak np. potrzeba udzielenia pomocy medycznej zatrzymanemu. Takie stanowisko wynika z rangi prawa do obrony, które jest prawem konstytucyjnym i jednym z podstawowych praw i wolności zapisanych Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Jest tu oczywiście pole do nadużyć ze strony organów prokuratorskich, które w praktyce uznają, że wszystkie inne czynności są ważniejsze niż spotkanie zatrzymanego z adwokatem (twierdząc, że sporządzenie protokołu zatrzymania, przesłuchanie w charakterze podejrzanego i w zasadzie wszystkie czynności, które z zatrzymanym chcą wykonać, w zasadzie nie mogą czekać). Takiemu postępowaniu organów procesowych zatrzymany powinien się przeciwstawiać, domagając się spotkania z adwokatem, jeszcze przed podjęciem jakichkolwiek czynności ze strony funkcjonariuszy („chcę się spotkać z adwokatem, mam do tego prawo, do tego czasu odmawiam jakiegokolwiek współpracy, będę korzystał z prawa do milczenia”).

W praktyce często spotykane są sytuacje, że adwokat ustanowiony przez osobę najbliższą, zawiadomioną na wniosek zatrzymanego, przebywa w tym samym budynku co zatrzymany i nie jest do niego dopuszczany, równocześnie funkcjonariusze ukrywając tą okoliczność, „przekonują” zatrzymanego, że kontakt z adwokatem nie jest wskazany, że tylko przedłuży zatrzymanie. Zatrzymany w sytuacji stresowej ulega perswazji i oświadcza, że nie żąda kontaktu z adwokatem. Ze strony

funkcjonariuszy jest to działanie, które nie ma nic wspólnego z uczciwością procesową.

Spotkanie powinno odbyć się w bezpośredniej rozmowie adwokata z zatrzymanym. Funkcjonariusz może zastrzec swoją obecność podczas takiego spotkania, jeśli jednak adwokat zgłosi się już na spotkanie, należy pozostawić mu, jako profesjonalście, podjęcie starań o kontakt bez obecności funkcjonariusza.

Praktyka przekonuje, że zdeterminowany funkcjonariusz potrafi uniemożliwić zatrzymanemu wyegzekwowanie jego uprawnienia do kontaktu z adwokatem. W takiej sytuacji, jakkolwiek może być to trudne należy zachować umiar i spokój, stanowczo domagać się swoich praw, odmawiać jakiegokolwiek współpracy procesowej (np. składania wyjaśnień, warunkując ich złożenie obecnością adwokata), a przede wszystkim zaznaczać w każdy możliwy sposób naruszanie uprawnień (np. zamieszczając stosowne zapisy w protokołach, w miejscach przeznaczonych na uwagi i zastrzeżenia, ostatecznie w przypadku ograniczania prawa do zgłoszenia zastrzeżeń do protokołu odmawiać jego podpisu jako protokołu niezgodnego z rzeczywistym przebiegiem czynności).

Mam prawo do dostępu do akt postępowania przygotowawczego

Prawo dostępu do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym z uwagi na charakter czynności tego postępowania doznaje ograniczeń, umożliwienie dostępu do akt sprawy stronie lub reprezentującemu ją profesjonalście jest uzależnione od uznania prokuratora. Nadto wskazać należy, że do momentu przesłuchania w charakterze podejrzanego, kwestionować można w ogóle status osoby zatrzymanej jako strony postępowania karnego.

W toku postępowania przygotowawczego stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta i umożliwia sporządzanie kopii lub odpisów tylko jeśli nie stoi to w sprzeczności z interesem postępowania. W tym przedmiocie rozstrzyga prokurator prowadzący sprawę. Na zarządzenie prokuratora o odmowie udostępnienia akt przysługuje zażalenie do sądu.

Ograniczenia wskazane wyżej nie dotyczą niektórych orzeczeń (Stronom oraz osobom, których orzeczenie bezpośrednio dotyczy, należy na ich żądanie nieodpłatnie wydać jeden uwierzytelniony odpis każdego orzeczenia. Odpis wydaje

się z uzasadnieniem, jeżeli je sporządzono), nadto nie można odmówić stronie zezwolenia na sporządzenie odpisu protokołu czynności, w której strona uczestniczyła lub miała prawo uczestniczyć, jak również dokumentu pochodzącego od niej lub sporządzonego z jej udziałem.

Na zatrzymanie przysługuje zażalenie

Zasadność, legalność i prawidłowość zatrzymania mogą być kontrolowane przez sąd. Na czynność zatrzymania przysługuje zażalenie do sądu. Termin do złożenia zażalenia wynosi 7 dni od daty doręczania protokołu zatrzymania z pouczeniem o zażaleniu. Z przyczyn praktycznych należy jednak zażalenie złożyć natychmiast po zatrzymaniu, w przypadku jego niezasadności bądź natychmiast po stwierdzonych nieprawidłowościach. Chodzi o to, aby sąd mógł rozpoznać zażalenie jeszcze w czasie trwania zatrzymania i orzec o ewentualnym zwolnieniu osoby zatrzymanej.

Jeśli zdecydujesz się na samodzielny udział w czynnościach procesowych związanych z zatrzymaniem

Podczas wszystkich czynności zachowuj spokój, staraj się myśleć racjonalnie. Uważnie zapoznaj się ze swoimi prawami zatrzymanego i egzekwuj te prawa podczas czynności z twoim udziałem. Podczas sporządzania protokołów bądź skupiony i uważny. Zadbaj o to, aby dokładnie zapisano twoje wypowiedzi (składane w formie oświadczeń, wyjaśnień). Możesz wskazywać na fragmenty nieprecyzyjnie zapisanych wypowiedzi, możesz zasygnalizować odmowę podpisania nierzetelnie sporządzonego protokołu, możesz zamieścić zastrzeżenia do protokołu. Staranie i samodzielnie przeczytaj protokół zanim go podpiszesz. Jeśli coś się nie zgadza, zażądaj sprostowania przed podpisaniem.

2. Uprawnienia świadka, w praktyce będącego osobą podejrzaną

Może się zdarzyć, że organy procesowe przesłuchują osobę w charakterze świadka, chociaż w rzeczywistość (nie ujawniając tego procesowo) podejrzewają ją o popełnienie przestępstwa. W praktyce nie jest to sytuacja rzadka. Zasadą jest, iż zeznania świadka złożone przez późniejszego podejrzanego nie mogą stanowić

dowodu w procesie. W praktyce mogą jednak takie zeznania dostarczyć informacji o innych dowodach, świadczących na niekorzyść takiej osoby, która znalazła się w podwójnej roli procesowej (świadka i podejrzanego). Dlatego należy mieć świadomość uprawnień przysługujących osobie przesłuchiwanej w takim właśnie charakterze, tj. prawa do skorzystania z pomocy profesjonalnego pełnomocnika oraz prawa do odmowy odpowiedzi na pytania.

Prawo do skorzystania z pomocy profesjonalnego pełnomocnika

Kodeks postępowania karnego pozwala świadkowi (osobie nie będącej stroną) ustanowić pełnomocnikiem adwokata lub radcę prawnego, który będzie reprezentował jego interesy już na etapie postępowania przygotowawczego (zwrócić należy uwagę, że zawarty w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości wzór stosowanego pouczenia o prawach i obowiązkach świadka nie przewiduje informacji o wymienionym tu uprawnieniu, nie przewiduje pouczenia o nim także formularz protokołu przesłuchania świadka w postępowaniu karnym).

Szczególnie w sytuacji, kiedy na przesłuchanie w charakterze świadka wzywana jest osoba, która ma uzasadnione przypuszczenie, że to właśnie ona zaraz wystąpi w roli podejrzanego, wskazana jest obecność podczas takiego przesłuchania profesjonalisty.

Obecność adwokata lub radcy prawnego, w opisanej sytuacji, dyscyplinuje zachowanie przesłuchujących, uniemożliwia stosowanie „nieczystych” technik przesłuchania. Zapewnia zgodność protokołu z treścią złożonych zeznań. Profesjonalista może też sugerować odmowę odpowiedzi na pytania, w sytuacjach, gdy takie uprawnienie przysługuje przesłuchiwanemu świadkowi.

Może się zdarzyć, że ustanowiony pełnomocnik, w sposób najzupełniej zgodny z prawem, nie zostanie dopuszczony do udziału w czynności przesłuchania świadka. W postępowaniu przygotowawczym prokurator, może bowiem odmówić dopuszczenia do udziału w postępowaniu pełnomocnika, jeżeli uzna, że nie wymaga tego obrona interesów osoby nie będącej stroną. Należy jednak podkreślić, że decyzję o odmowie dopuszczenia pełnomocnika do udziału w przesłuchaniu świadka powinien podejmować prokurator, nie inny („niższy rangą”) funkcjonariusz.

Prawo do odmowy odpowiedzi na pytania

Świadek ma prawo do odmowy odpowiedzi na pytanie, jeżeli taka odpowiedź naraziłaby go lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność karną. W praktyce ochrona ta jest iluzoryczna: jeśli świadek na precyzyjnie postawione pytanie odpowie: „nie udzielię odpowiedzi na pytanie, bo mogłoby to narazić mnie na odpowiedzialność karną”, to w takiej sytuacji przecież ewidentnie skieruje podejrzenia na siebie.

Sąd Najwyższy stwierdził, że jeśli świadek powiedział nieprawdę, gdyż nie chciał się obciążać, to nie powinien odpowiadać za składanie fałszywych zeznań. Zeznanie nieprawdy do protokołu przesłuchania świadka miało bowiem znaczenie z punktu widzenia jego prawa do obrony. Nie oznacza to jednak, że świadek ma prawo do kłamstwa, jeśli chce ochronić przed odpowiedzialnością siebie lub osobę najbliższą. Zagadnienie to wymaga szybkiej profesjonalnej oceny, w konkretnych okolicznościach przesłuchania, dlatego pomoc profesjonalisty w takich sytuacjach wydaje się nieodzowna.

Również podczas przesłuchania jako świadka, aktualne pozostają uwagi poczynione wyżej: zadbaj o dokładne zapisanie twoich wypowiedzi (*„Wyjaśnienia, zeznania, oświadczenia i wnioski oraz stwierdzenia określonych okoliczności przez organ prowadzący postępowanie zamieszczają się w protokole z możliwą dokładnością. Osoby biorące udział w czynności mają prawo żądać zamieszczenia w protokole z pełną dokładnością wszystkiego, co dotyczy ich praw lub interesów”*). Sporządzanie protokołu bez zachowania wymienionych wymagań może stanowić podstawę odpowiedzialności z tytułu niedopełnienia przez przesłuchującego funkcjonariusza obowiązków służbowych. Możesz zasugerować, iż nie podpiszesz protokołu sporządzonego bez zachowania wskazanych wyżej wymogów. Uważnie, osobiście przeczytaj protokół, jeśli coś nie zgadza się z twoimi wypowiedziami żądaj sprostowania protokołu. Możesz w protokole zamieścić uwagi dotyczące treści czy przebiegu przesłuchania.

3. Uprawnienia podejrzanego

Podejrzany to osoba, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutu albo której bez wydania takiego postanowienia postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego (w tym drugim przypadku chodzi o czynności podejmowane w trybie tzw. postępowania w niezbędnym zakresie, kiedy organy ścigania mają prawo wykonywać pewne czynności procesowe jeszcze przed formalnym wszczęciem postępowania przygotowawczego).

Podjeźrzany jest stroną postępowania przygotowawczego. Tak jak przy każdej czynności procesowej niezależnie od roli w jakiej występujesz, staraj się myśleć racjonalnie, zgodnie z zasadą „opanuj stres i zmuś się do myślenia”. Masz prawo domagać się, aby nie wywierano na tobie presji, możesz zastanawiać się nad pytaniami, które są tobie zadane, możesz czytać pouczenia i inne dokumenty, które otrzymujesz i domagać się przyznania ci odpowiedniego czasu na ich przeczytanie.

Przed wszystkim profesjonalny obrońca (adwokat lub radca prawny)

Uważny odbiorca tego poradnika zauważył, że podobna rada pojawiała się już wcześniej (zatrzymany, świadek). Powtórzenie jej to nie przypadek. Ustanowienie obrońcy to najważniejsza i najlepsza rzecz jaką może zrobić podejrzany. Wstąpienie do procesu obrońcy gwarantuje wyegzekwowanie przestrzegania przez organy ścigania wszystkich uprawnień procesowych podejrzanego.

Obrońcę ustanawia się udzielając adwokatowi lub radcy prawnemu pełnomocnictwa do obrony, obrońcę można ustanowić także do protokołu (np. do protokołu podczas pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego). Dla osoby pozbawionej wolności (w tej lub innej sprawie) obrońcę może ustanowić inna osoba (każdy, kto ma zdolność do czynności prawnych). Podejrzany może także ubiegać się o ustanowienie obrońcy z urzędu, a w niektórych przypadkach udział w sprawie obrońcy jest obowiązkowy.

Na żądanie podejrzanego należy przesłuchać go z udziałem ustanowionego obrońcy. Niestawiennictwo obrońcy nie tamuje przesłuchania. Przepisy wskazują więc, iż obrońca musi być ustanowiony, aby po stronie organu procesowego powstał obowiązek zawiadomienia obrońcy o czynności przesłuchania podejrzanego.

Podejrzany, który zamierza korzystać z pomocy obrońcy w toku postępowania przygotowawczego i chce, aby uczestniczył on w jego przesłuchaniu (a nie został jeszcze ustanowiony, albo z powodu jakichkolwiek przeszkód nie stawił się na termin przesłuchania) powinien podczas przesłuchania, oświadczyć, że nie będzie składał wyjaśnień bez udziału swego obrońcy. Najszerzej pojęte prawo do odmowy składania wyjaśnień gwarantuje też odmowę ustosunkowania się do treści zarzutu, tj. do odpowiedzi na pytanie czy podejrzany przyznaje się do popełnienia zarzuconego

mu czynu. Bez obrońcy podejrzany powinien zatem odmówić także odpowiedzi na pytanie czy przyznaje się do zarzuczonego czynu.

Obrona w postępowaniu przygotowawczym, wykonywana przez profesjonalistę, to nie tylko stanie na straży uprawnień procesowych podejrzanego, ale także aktywna realizacja przygotowanej linii obrony, polegająca na uczestniczeniu obrońcy w przesłuchaniach: podejrzanego, świadków, a także w innych czynnościach procesowych, do których może być dopuszczony obrońca. Pozwala to wywierać realny wpływ na proces gromadzenia dowodów w postępowaniu przygotowawczym. Dlatego tak ważne jest, aby ustanowić obrońcę jak najwcześniej.

Masz prawo wiedzieć o swoich prawach

Przed pierwszym przesłuchaniem należy pouczyć podejrzanego o jego uprawnieniach: do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, do informacji o treści zarzutów i ich zmianach, do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, do korzystania z pomocy obrońcy, w tym do wystąpienia o obrońcę z urzędu i wielu innych. Pouczenie należy wręczyć podejrzanemu na piśmie; podejrzany otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem.

Z pouczeniem dla podejrzanego, które najczęściej wręczane jest wraz z postanowieniem o przedstawieniu zarzutu, należy się rzeczywiście zapoznać. Trzeba to uczynić zachowując spokój oraz starając się zrozumieć znaczenie poszczególnych elementów pouczenia. Należy poświęcić na to tyle czasu, ile uznamy za stosowne. Nie należy ulegać presji czy sugestiom „jest tego dużo poczyta pan sobie w domu”. Istotnym jest, aby mieć świadomość własnych praw procesowych jako osoby podejrzanego, przed przystąpieniem do czynności procesowych w obliczu zarzutu.

Dokładnie zapoznaj się z treścią przedstawionego ci zarzutu, wykorzystaj tyle czasu, ile ci potrzeba, aby rzeczywiście zrozumieć treść zarzutu. To do treści zarzutu będziesz się odnosił, jeśli zdecydujesz się składać wyjaśnienia. Możesz zażądać uzasadnienia postanowienia o przedstawieniu zarzutu. W praktyce prokuratorzy zupełnie ignorują wagę czynności pisemnego uzasadniania postanowienia o przedstawieniu zarzutu. Uzasadnienie takie najczęściej pozbawione jest rzeczywistej treści i ogranicza się do kilku frazesów („zgromadzone dowody potwierdziły zasadność sformułowanego zarzutu”), jednak może się zdarzyć, że w wyniku

ponownej analizy materiału dowodowego prokurator uzna, że postawił zarzut pochopnie.

Masz prawo składać wyjaśnienia. Masz prawo domówić składania wyjaśnień i odpowiedzi na pytania

Decyzja o złożeniu wyjaśnień – lub odmowie ich złożenia – stanowi niezwykle istotny moment w procesie. Decyzja ta powinna być wynikiem chłodnej kalkulacji. Emocje nie są tu wskazane, trafność decyzji będzie prawdopodobnie większa, jeśli zostanie podjęta wspólnie z obrońcą, po przeanalizowaniu znanych okoliczności sprawy (należy w miarę możliwości wcześniej uzyskać dostęp do akt sprawy, co może jednak napotkać na sprzeciw ze strony prokuratora). Z praktyki wynika, że zbyt często to okoliczności podane przez samego podejrzanego, bywają jedynym dowodem, na którym opiera się sąd, wydając niekorzystny dla obrony wyrok.

Z punktu widzenia obrony, zasadą obowiązującą w postępowaniu przygotowawczym jest mówienie raczej za mało niż za dużo (milczenie jest złotem). Oczywiście konkretne okoliczności mogą decydować o odstępianiu od tej zasady (np. niepodważalne alibi). Można także złożyć wyjaśnienia na późniejszym etapie postępowania (np. dopiero przed sądem), kiedy znane już są wszystkie argumenty i dowody oskarżenia, co pozwala na takie ukształtowanie wyjaśnień, aby było to jak najkorzystniejsze dla obrony.

Nawet jeśli zdecydujesz się na składanie wyjaśnień możesz odmówić odpowiedzi na pytania.

Podejrzany powinien wystrzegać się „swobodnych” rozmów z kimkolwiek na tematy, które mogą go obciążać, nie powinien udzielać żadnych informacji „poza protokołem”.

4. Uprawnienia tymczasowo aresztowanego

Tymczasowe aresztowanie następuje w stosunku do osoby, co do której już wcześniej wydane zostało postanowienie o przedstawieniu zarzutów (będzie to więc podejrzany, oskarżony albo skazany). Przed zastosowaniem tymczasowego aresztowania, sąd albo prokurator stosujący środek, przesłuchuje oskarżonego,

chyba że jest to niemożliwe z powodu jego ukrywania się lub jego nieobecności w kraju.

W praktyce najczęściej tymczasowe aresztowanie stosowane jest po uprzednim zatrzymaniu osoby. Zatem opisane wcześniej uprawnienia zatrzymanego i podejrzanego częściowo krzyżują się z uprawnieniami tymczasowo aresztowanego.

Po raz kolejny: przede wszystkim profesjonalny obrońca (advokat lub radca prawny)

Jeśli do tej pory nie ustanowiłeś obrońcy, w trakcie postępowania o zastosowanie tymczasowego aresztowania i po zastosowaniu tymczasowego aresztowania nadszedł czas najwyższy na tę czynność.

Obrońcę ustanawia się udzielając adwokatowi lub radcy prawnemu pełnomocnictwa do obrony, obrońcę można ustanowić także do protokołu (np. do protokołu podczas przesłuchania w charakterze podejrzanego). Dla osoby pozbawionej wolności (w tej lub innej sprawie) obrońcę może ustanowić inna osoba (każdy, kto ma zdolność do czynności prawnych). Podejrzanym może także ubiegać się o ustanowienie obrońcy z urzędu, a w niektórych przypadkach udział w sprawie obrońcy jest obowiązkowy.

W postępowaniu o zastosowanie tymczasowego aresztowania obrońca bierze udział w przesłuchaniu oskarżonego, jeżeli stawia się na przesłuchanie. Zawiadomienie obrońcy o terminie przesłuchania nie jest obowiązkowe, chyba że oskarżony o to wnosi, a nie utrudni to przeprowadzenia czynności.

Oprócz więc ustanowienia obrońcy należy domagać się jego udziału w przesłuchaniu. Wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania składa prokurator. O zastosowaniu tymczasowego aresztowania rozstrzyga sąd.

Regułą jest uczestniczenie ustanowionego obrońcy w posiedzeniu sądu.

Ustanowienie obrońcy, jak to już wyżej wskazano, pełni funkcję gwarancyjną i dyscyplinującą. Gwarantuje przestrzeganie praw osoby, wobec której toczy się postępowanie o zastosowanie tymczasowego aresztowania (na ich straży stoi bowiem profesjonalista). Nadto udział obrońcy dodatkowo dopinguje organy uczestniczące w postępowaniu do przestrzegania właściwych standardów.

Masz prawo dostępu do akt

Kiedy sprawa toczy się jeszcze w postępowaniu przygotowawczym, dostęp do całości akt, w postępowaniu wypadkowym dot. stosowania tymczasowego aresztowania, jest ograniczony uznaniowością Prokuratora (akta postępowania przygotowawczego udostępnia się stronom, jeśli nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa). W przedmiocie wniosku o dostęp do akt postępowania przygotowawczego prokurator prowadzący sprawę wydaje zarządzenie.

W postępowaniu wypadkowym dotyczącym tymczasowego aresztowania, obowiązuje też jednak reguła szczególna ustanawiająca bezwzględny dostęp do akt w ograniczonym zakresie. W razie złożenia w toku postępowania przygotowawczego wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania podejrzanemu i jego obrońcy udostępnia się niezwłocznie akta sprawy w części zawierającej treść dowodów dołączonych do wniosku, z wyłączeniem dowodów z zeznań świadków, o których mowa w art. 250 § 2b k.p.k. Podejrzany i jego obrońca mają także prawo zapoznać się z treścią wniosku Prokuratora o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania.

To bezwarunkowe prawo dostępu do części akt należy stanowczo egzekwować. W praktyce prawo obrony do bezwarunkowego dostępu do części akt postępowania przygotowawczego jest permanentnie naruszane.

Egzekwuj wykonanie obowiązków informacyjnych sądu

Sąd ma obowiązek zawiadomić o zastosowaniu tymczasowego aresztowania osobę najbliższą dla podejrzanego (lub na jego wniosek inną wskazaną przez niego osobę), pracodawcę, szkołę lub uczelnię, sąd opiekuńczy (jeżeli zachodzi potrzeba zapewnienia opieki nad dziećmi aresztowanego), organ opieki społecznej (jeżeli zachodzi potrzeba roztoczenia opieki nad osobą niedolęzną lub chorą, którą aresztowany się opiekował).

Sąd ma też obowiązek przedsięwzięcia czynności niezbędnych do ochrony mienia i mieszkania aresztowanego, na co, w razie potrzeby, należy dobitnie zwracać uwagę sądu.

Poproś najbliższych o wsparcie w sferze materialnej i psychicznej.

Uprawnienia tymczasowo aresztowanego mogą być ograniczane przez organ do dyspozycji, którego pozostaje. Jeśli ograniczenia takie nie są wprowadzone, tymczasowo aresztowany powinien jak najszerszej korzystać z przysługujących mu uprawnień. Osoby bliskie powinny jak najczęściej odwiedzać tymczasowo aresztowanego, uzyskując zgody na widzenie oraz przysyłać mu paczki oraz pieniądze.

Tymczasowo aresztowany ma prawo do:

- kontaktu z obrońcą, kontakt ten, jeśli chodzi o widzenia w zasadzie jest nieograniczony (poza zastrzeżeniem obecności funkcjonariusza), korespondencja z obrońcą może być cenzurowana (w szczególnie uzasadnionych wypadkach), możliwy jest także kontakt telefoniczny – należy jednak wystąpić o zgodę na taki kontakt,
- otrzymywania paczek (zawierających żywność, odzież, środki higieny), może otrzymywać środki pieniężne na zakupy w kantynie, tymczasowo aresztowany może dysponować posiadanymi środkami pieniężnymi,
- uzyskania widzenia (z każdą osobą) po wydaniu zarządzenia o zgodzie na widzenie przez organ, do którego dyspozycji pozostaje. Tymczasowo aresztowany ma prawo do co najmniej jednego widzenia w miesiącu z osobą najbliższą, widzenie z osobą najbliższą może być ograniczone tylko wyjątkowo (ograniczanie widzenia z osobą najbliższą może być przedmiotem zażalenia), na wniosek przedstawiciela ustawowego mogą uzyskać widzenie także małoletnie dzieci,
- korespondencji (w zasadzie z nielicznymi wyjątkami może być i w praktyce jest cenzurowana),
- odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny,

- korzystania z wolności religijnej,
- przygotowania się do obrony,
- korzystania z urządzeń i zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych, radia, telewizji, książek i prasy (może być ograniczane przez organ, do dyspozycji którego pozostaje tymczasowo aresztowany),
- składania wniosków, skarg i prośb organowi właściwemu do ich rozpatrzenia oraz przedstawiania ich w nieobecności innych osób, administracji zakładu karnego, kierownikom jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, sędziemu penitencjarnemu, prokuratorowi i Rzecznikowi Praw Obywatelskich,
- prowadzenia korespondencji z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innymi organami państwowymi, organami samorządu terytorialnego, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, Rzecznikiem Praw Dziecka oraz organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka.

DURAJ RECK
KANCELARIA ADWOKACKA

ul. Gliwicka 5, 40-079 Katowice

tel.: +48 32 253-90-11

+48 32 703-99-59

fax: +48 32 253-04-76

e-mail: office@durajreck.com

www.durajreck.com